



Målgrupper för lättläst

Blogg av Sabira Ståhlberg i samarbete med Maria Viitasalo

1. Språknivå eller åldersgrupp?
2. Lätt språk, svårt tema?
3. Läsning gynnar hälsan
4. VERSALböcker behövs
5. Lättläst för seniorer

Projektet "LäsLätt 2020 för ökande och spridning av information om lättläst"
stöddes av



**Svenska
kulturfonden**

1. Språknivå eller åldersgrupp?

För vilken åldersgrupp är boken? Frågan ställs ofta, men för lättläst litteratur finns det inga entydiga svar. Javisst, en del böcker riktar sig mer till barn eller unga, men alla böcker kan i princip läsas av alla åldersgrupper. Mer än läsarens ålder är det **språk- och kunskapsnivå** och **intressen** som definierar vilken bok som är lämplig.

Till exempel en lättläst bok som handlar om klimatförändringar kan läsas av eller **högläsas** inför nästan alla åldersgrupper. Idag är frågan om klimatet aktuell och även barn under skolåldern har hört om klimatförändringar. Okända ord eller koncept kan **diskuteras** och **förklaras** vid behov. Läsningen blir intressantare genom att den görs till en **gemensam upplevelse**.

Språknivå

Språknivån ger en uppfattning om hur **lätt språket** i en lättläst bok är. I den lättlästa litteraturen finns idag flera system för språknivåer. På svenska använder varje förlag egna **system**, markeringar och klassificeringar, oftast 3–5 nivåer. I flera språk används inga språknivåer alls.

Lättlästa böcker kan handla vad som helst – precis som alla andra böcker. Målet med språknivåerna är att **vägleda** läsaren att välja en bok som motsvarar de språkliga behoven och den individuella språkförmågan. En del läsare föredrar att hålla sig till nivån de tror eller vet att de klarar av. Andra väljer en nivå som **utmanar** deras språkkunskaper.

Vardagsspråk och läsoplevelser

I lättlästa böcker är språket sådant vi använder i **vardagen**. Även i böcker som handlar om miljön och föreningar, artificiell intelligens och andra mer komplicerade teman används ord och begrepp som allmänt förekommer i media och läroböcker.

Alla som lär sig ett **nytt språk**, oberoende av ålder eller andra faktorer, har nytta av lättlästa böcker. Orden och uttrycken är lätta att läsa och uttala. De används allmänt i vardagen och omgivningen och därför kan de genast tas i bruk.

Varje språk har sitt specifika sätt att skapa lättläst text. Ordens längd och sätten att uttrycka sig är olika. Det finns därför **inte en global ordlista** eller ordbok för lätt språk och språknivåer, utan endast rekommendationer.

Förståelse

Det är inte enbart språket som påverkar hur läsaren uppfattar och förstår en text. **Intresse**, **motivation** och tidigare **kunskaper** och **erfarenheter** spelar också en viktig roll. Många olika tankeprocesser och känslomässiga reaktioner sker i läsaren under läsningen.

Om läsaren kan **identifiera** sig med personerna i berättelsen och **relatera** händelserna till sin egen värld och vardag, kan en **positiv emotionell respons** uppstå. Responsen leder ofta till nya **insikter**, **motivation** att fortsätta läsa och utvidgad **förståelse**.

2. Lätt språk, svårt tema?

En lättläst bok kan handla om ett svårt tema. En paradox? Frågan om lätt och svårt handlar i verkligheten om olika aspekter av boken: Läsbarhet och innehåll.

Lättlästa böcker är **mekaniskt** lätta att läsa. Det innebär att ögon och hjärna lätt kan uppfatta och bearbeta texten. **Språket** är också lätt. **Innehållet** kan kräva mer arbete, men språknivå och ämne följer inte heller nödvändigtvis samma linje i böcker på standardspråket. Uppfattningen att lättläst litteratur även innehållsmässigt måste vara lätt motsvarar inte den moderna verkligheten.

Mångfald

Den lättlästa litteraturen har **utvecklats** mycket sedan de första böckerna gavs ut för femtio år sedan. Variationen av verk och teman fortsätter att växa. Numera finns både underhållande och seriösa böcker. **Kvaliteten** kan skifta precis som med alla böcker. Lättlästa böcker har dock en sak gemensamt: Språket i dem är lätt.

God litteratur underskattar inte läsaren. Lättlästa böcker ska erbjuda samma slags läsupplevelser som vilken annan bok som helst. En individ med läsutmaningar kan uppfatta textens innebörd, även om själva läsandet kanske inte sker obehindrat. Läsförmågan, minnet och uppfattningsförmågan kan utvecklas genom läsning – och lättlästa böcker stöder läsningen.

Kraven på innehållet i lättlästa verk ökar parallellt med det växande behovet av lättläst i samhället. Eftersom allt flera och varierande grupper använder lättläst litteratur behövs en bredare mångfald av ämnen och en större komplexitet.

Komplexitet

Lättlästa böcker används nuförtiden i utbildningen bland annat i **språkundervisningen**, som **extraläsning** och som **underlag för diskussioner**. Traditionellt läses lättläst av personer med kognitiva utmaningar eller nedsatt syn, svaga och ovana läsare, migranter, barn som lär sig läsa, äldre och personer med minnessvårigheter eller minnessjuka. Numera njuter också starka läsare av lättlästa böcker. Alla har individuella personligheter, smak och behov av litteratur.

Böcker som **bearbetas** från standardspråket till lättläst ”översätts” i praktiken till lätt språk. **Läsupplevelsen** från originalet ska förmedlas. Författarna som skriver lättläst **originallitteratur** har en större utmaning: Berättelsen ska vara lockande och samtidigt tydlig, men den får **absolut inte bli banal**. Om de tidiga lättlästa författarna gärna undvek svåra frågor, tar de moderna författarna ofta itu med dem. Känslor och upplevelser, tankar, konflikter och emotionella processer, stora livshändelser, kärlek och sorg finns alla med i böckerna idag.

Läsaren står i fokus. Med så många olika slags läsare är det svårt att identifiera en ”typisk” lättläst läsare. Lättlästa böcker översätts numera till andra språk. **Interkulturella** aspekter blir allt viktigare då också samhället förändras.

Komplexiteten och **mångfalden** i lättläst litteratur kommer därför att fortsätta växa och utvecklas. Utmaningen är att erbjuda läsaren en rik läsupplevelse på lätt språk.

3. Läsning gynnar hälsan

Läsning påverkar hälsan gynnsamt. Forskare på olika håll i världen noterar, att personer som läser regelbundet mår bättre än personer, som mest följer sociala media eller planlöst surfar på nätet. Den mentala hälsan gynnas av långsiktigheten, lugnet och känslan av meningsfullhet läsandet av litteratur ger.

Bokterapi

Biblioterapi eller bokterapi fokuserar på läsning som terapiform i nya, främmande eller kaotiska situationer. Med hjälp av en bok kan vi fly från vardagen. Fantasin aktiveras på ett mer kreativt sätt än till exempel då vi ser på en film där det visuella serveras färdigt.

En bok **beskriver** platser, personer och händelser, men vi **skapar själva** bilderna av världen i boken, vilket förstärker läsoplevelsen och fäster dem i minnet. En bok är också oftast ganska väl strukturerad och trygg. Vi kan slappna av och koppla bort omvärlden under läsningen.

Alla har rätt att läsa

Böcker påverkar vår **utveckling**, **intellektet** och vårt **känsloliv**. De hjälper oss att **förstå** och **reflektera** över oss själva, våra känslor, upplevelser, situation och andra människor. Vi **lära** oss nya saker och utvidgar vyerna med hjälp av böcker.

Läsning skapar **balans** i livet. Att läsa samma bok flera gånger under olika perioder är som att ställa upp en spegel: Vi ser hur vi förändras och växer.

Hur ser vi idag på den här boken vi läste för många år sedan? Hur fungerar den nu för oss? Förstår vi den bättre?

Många människor läser **samma böcker** om och om igen under livets lopp, för de älskar, gillar eller upptäcker nya frågor och element som tilltalar dem under olika skeden av livet. Böcker är **vänner** som kan följa med hela livet ut.

Läsning är en upptäcktsresa

Många olika slags läsare behöver lättlästa böcker. Lättlästa böcker handlar idag om all slags frågor och teman, men för att sätta igång **fantasin och tankeverksamheten** måste böckerna vara **spännande** och tillräckligt **beskrivande**, men inte för mycket. Samtidigt använder berättelsen lätt språk.

Läsaren ska kunna **upptäcka** nya aspekter i boken vid varje läsning. I bästa fall blir den lättlästa boken en vän, som läsaren kan återkomma till, oberoende om läsaren behöver lättläst senare i livet eller inte.

4. VERSALböcker behövs

Personer med specialbehov och även många med läs- och skrivsvårigheter ofta har svårt att särskilja stora och små bokstäver.

Läsare med läs- och skrivsvårigheter kan gagnas av att ha bara **ett tecken som motsvarar ett ljud**. I versalböcker är alla bokstäver stora.

Då behöver läsaren inte hålla reda på både stora och små bokstäver, utan kan **koncentrera** sig på att läsa själva texten.

Detta i sin tur gör att **läshastigheten** stiger och hjärnans belöningsystem ser till att läsningen blir **attraktivare**, för läsaren har lyckats läsa boken eller kapitlet till slut och det känns bra.

Också **textens storlek** uppfattas som större och risken att blanda **spegelvända** bokstäver som **b** och **d** blir mindre, då formen är **B** och **D**.

Versalböcker behövs, men det finns ännu inte ett tillräckligt stort utbud på dem. Bokpil har gett ut sex versalböcker.

Lästips: MIRANDA, FILIP I TUNNELN, FILIP PÅ BÅTEN, FILIP OCH FLYGET, FILIP I DJURPARKEN, FILIP I SKOGEN

5. Lättläst för seniorer

Äldre personer med eller utan sviktande syn eller minnessjukdomar upplever ett lika stort behov av läsoplevelser som yngre.

Böcker har följt dem genom livet, och de vill fortsättningsvis uppleva läsandets **njutning**, men de kanske inte orkar med alltför komplicerade intriger.

I bokutgivningen glöms dock seniorer ofta bort.

Böckernas bokstäver är ofta för **finstilta**. För att läsa vidare krävs det att man tydligt **minns** det som skedde i de föregående kapitlen.

Ljudböcker är ett möjligt alternativ, men de flesta seniorerna föredrar en ”gammaldags, äkta **pappersbok**”, konstaterar en enkät vi gjorde bland äldre läsare.

Deltagarna fick bekanta sig med lättlästa böcker för vuxna och gav **positiv respons** för storleken på texten och god läsbarhet.

Läsoplevelsen blev inte mindre än hos andra böcker, snarast tvärtom: Den förhöjdes genom att läsarna kunde **koncentrera sig på själva berättelsen**.